

Kommuner och regioner ska ha de bästa förutsättningarna att bidra till Sveriges totalförsvar

Slutrapport från SKR:s programberedning för civil beredskap

Innehållsförteckning

Förord	3
Ståndpunkter och behov av åtgärder	4
Programberedningens uppdrag och arbete	8
Bakgrund	11
Lägesbild	16
Behov av åtgärder	25

Förord

Styrelsen för Sveriges Kommuner och Regioner tillsatte hösten 2023 en programberedning för civil beredskap. I denna rapport redovisar programberedningen sina förslag till ståndpunkter och behov av åtgärder, som presenteras inledningsvis och kan läsas fristående. Rapporten innehåller även en beskrivning av programberedningens arbete, bakgrund till sakområdet, en lägesbild och en något bredare kontext till behoven av åtgärder.

Programberedningen har bestått av Johan Persson (S), ordförande, Christian Orsing (M), vice ordförande, Gunilla Druve Jansson (C), Glenn Berggård (V), Ulrika Frick (MP), Sara Lidqvist (KD), Nicke Grahn (L) och Msciwoj Swigon (SD).

Programberedningens sekretariat har utgjorts av beredningschef Michaela Stenman och beredningssekreterare Tiina Andersson. Flera experter från förbundets kansli har bidragit till arbetet.

Stockholm i oktober 2024

Ståndpunkter och behov av åtgärder

Programberedningen för civil beredskap anser att:

- Det är bra med kommuner och regioner som går före i arbetet med civilt försvar och krisberedskap, men den förväntade förmågan sätts av lagstiftning och förordningar.
- Nya uppdrag i lagstiftning och förordningar inom civilt försvar och krisberedskap finansieras enligt finansieringsprincipen.
- I det fall att kommuner och regioner agerat innan ny lagstiftning och redan etablerat den reglerade förmågan inom civilt försvar och krisberedskap, måste finansiering följa retroaktivt.
- Finansiering av kommuners och regioners arbete med civilt försvar och krisberedskap måste distribueras genom generella statsbidrag för att inte ta värdefull tid i anspråk för administration kring ansökningsförfaranden.
- Stöd och finansiering till kommuner och regioner måste säkerställa att samtliga når en gemensam grund inom civilt försvar och krisberedskap oavsett geografiskt läge andra särskilda förutsättningar. En del kommuner och regioner har geografiska eller på annat sätt särskilt viktiga roller för totalförsvaret, vilket måste beaktas av regeringen vad gäller stöd till investeringar och andra insatser.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller beredskaps- och omsättningslager. Idag finns hinder inom vissa områden i lagstiftning.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller personella resurser, inklusive frivilliga. Idag finns otydligheter i lagstiftning, vilka delvis förväntas lösas ut i pågående utredning.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller förtroendevalda, för att kunna säkerställa uthållig beslutsförhet. Idag finns otydligheter i lagstiftning, vilka delvis förväntas lösas ut i pågående utredning.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller tillgång till fastigheter och fordon. Idag finns hinder i författning.

- Utförare inom välfärden ska ha motsvarande ansvar som kommuner och regioner vid kris samt inför och vid höjd beredskap.
- SKR måste tillsammans med, eller som representant för, kommuner och regioner bjudas in till civilområdesansvariga länsstyrelser och sektorsansvariga myndigheters planering och löpande arbete för att säkerställa att det kommunala och regionala perspektivet tas med.
- Samtliga länsstyrelser bör följa de goda exempel som finns redan idag och bjuda in till länsvisa beredskapsråd. Beredskapsråden bör vara reglerade för att säkerställa att de både etableras och kvarstår över tid. I beredskapsråden bör nedan aktörer delta:
 - Försvarsmakten
 - Regionen
 - Kommunerna
 - Vid behov ska även sektorsansvariga- och andra myndigheter delta i rådet.
- Länsstyrelserna måste tillsammans med sektorsansvariga myndigheter få ett förtydligt uppdrag att stödja kommuner och regioner under uppbyggnaden av det civila försvaret, snarare än ett administrativt tungt tillsynande uppdrag.
- Tillsyn eller uppföljning av det civila försvaret görs bäst genom övning, där erfarenheterna från den genomförda övningen tas omhand för vidare utveckling.

Programberedningen för civil beredskap föreslår att SKRs kansli ges i uppdrag att utveckla:

- Trappan. Trappan kan även utvecklas för regioner samt inom respektive sakområde (inkl kommunikation). För att bredda kunskapsspridningen ytterligare anser Programberedningen att Trappan eller annat webbaserat verktyg bör användas för att löpande synliggöra initierade, pågående och avslutade utredningar, uppdrag och andra nationella projekt som är av intresse för kommuner och regioner. SKR bör även aktivt arbeta med att både uppmuntra till och dela exempel på innovativa lösningar mellan medlemmar.
- Stödkansli. Ta fram och driftsätta ett stödkansli från SKR som kan göra platsbesök hos medlemmar som behöver hjälp i arbetet med civilt försvar och krisberedskap. Arbetet bör följas av ansvarig beredning eller utsedda rapportörer.

- Stöd kring säkerhetsskydd. Kommuner och regioner behöver särskilt stöd kring säkerhetsskydd och en särskild satsning inom SKR:s kansli bör hantera detta.
- Stöd till förtroendevalda. SKR:s kansli bör ta fram en digital utbildning som riktar sig till samtliga medlemmars styrelseordföranden.
- Stöd kring lagar och förordningar. SKR bör sammanställa och tillgängliggöra en förteckning av samtliga lagar och förordningar inom civilt försvar och krisberedskap men en beskrivning av vad dessa innebär för kommuner och regioner.
- Nyckeltal för ökad förståelse. Lättillgängliga nyckeltal och fakta som hjälper till att stärka förståelsen hos aktörer på statlig nivå vad gäller kommuners och regioners olika förutsättningar.
- Klimatberedskap. Analys och plan för hur klimatberedskap kan och bör involveras i kansliets arbete med civilt försvar och krisberedskap framgent.

Programberedningen för civil beredskap föreslår att SKR och Adda ges i uppdrag att tillsammans med kommuner och regioner för de sakområden som önskas:

- Utredda möjlighet till gemensamma lager.
- Utifrån identifierade behov och dialog upprätthålla ramavtal för att kommuner och regioner ska kunna avropa beredskapsmaterial och korta ledtider.
- Analysera om och hur LOU kan utgöra risk för att försena beredskapsinsatser och förmågeförflyttningar.
- Analysera och ta fram konkreta verktyg för att belysa beredskapsdimensioner i upphandlingar.
- Ta fram stöd för att säkra försörjningskedjor för såväl varor som tjänster.

Den 11 april 2023 tillsatte regeringen en särskild utredare för att senast den 30 september 2024 lämna slutbetänkande om kommuners och regioners grundläggande ansvar inför och under fredstida kriser och höjd beredskap, som på sikt kommer att ersätta LEH. Med anledning av att programberedningens uppdrag upphör i samband med att slutbetänkandet lämnas till regeringen, har dock de slutgiltiga förslagen om ny lagstiftning inte kunnat granskas och analyseras inom programberedningens uppdrag. Programberedningen för civil beredskap anser dock att:

- Det är bra att en särskild utredare föreslagit en tidsram om två veckor för kommuners och regioners förmåga att upprätthålla sina samhällsviktiga verksamheter. Det är även positivt att få en tidsangivelse, år 2027, för när den nya lagen föreslås att träda i kraft samt att det finns en förståelse från statens sida för att förmågan lokalt och regionalt måste byggas upp på sikt. Det är omfattningen på den statliga finansieringen som avgör i vilket tempo förmågan kan uppnås. Den finansiering som föreslås idag är inte tillräcklig i relation till de kostnader som förslagen innebär för kommuner och regioner.

Programberedningens uppdrag och arbete

Syftet med programberedningens arbete är att till styrelsen tillhandahålla en samlad, tvärssektoriell bild av området. Behov av åtgärder från stat, kommuner och regioner samt övriga aktörer ska identifieras. Programberedningen ska utifrån en samlad bild till styrelsen lämna förslag på hur SKR utifrån sin roll kan bidra som bäst med utgångspunkt i medlemmarnas behov inom området, dvs det som bedöms ge störst effekt på vägen mot målsättningen och där SKR kan påverka utvecklingen som mest.

Programberedningens uppdrag har inte varit att omfamna samtliga perspektiv och stadier av krisberedskapsområdet utan fokus har särskilt riktats mot civilt försvar.

Direktivet går att läsa i sin helhet på skr.se

[Bilaga 1: Direktiv för programberedning för civil beredskap och totalförsvar \(skr.se\)](#)

Genomförda möten

Nedan redogörs huvudsakligt innehåll i de genomförda mötena. Löpande har även experter från kansliet deltagit för att presentera pågående och avslutade särskilda utredningar och regeringsuppdrag.

Oktober 2023

Vid det första mötet genomfördes en bredare presentation av ledamöter och förväntningar på det gemensamma arbetet. Kansliet höll en genomgång av sakområdet och relevanta begrepp och en gemensam planering genomfördes för programberedningens kommande år. Mötet avslutades med praktisk information och introduktion till nya ledamöter.

November 2023

Mötet inleddes med en presentation av SKR:s strategiska arbete med civilt försvar och pågående särskilda utredningar. Försvarsmakten medverkade för presentation och diskussion om samverkan med kommuner och regioner.

December 2023

Mötet inleddes med besök av Länsstyrelsen, där två landshövdingar, varav en även civilområdeschef deltog för presentation och diskussion. Vid mötet deltog även generaldirektör och överdirektör från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap för motsvarande upplägg.

Januari 2024

Mötet genomfördes i samband med en studieresa till vice ordförandes hemvist i Helsingborg. Vid studiebesöket deltog och besöktes ett flertal aktörer, däribland civilområde syd, Effektkommissionen, Bårslövs brandstation och tjänstepersoner från staden som presenterade pågående arbete. Programberedningen träffade även näringslivet och besökte ICA-lagret samt Helsingborgs hamn.

Mars 2024

Mötet hade ett övergripande tema om hälsa, vård och omsorg. Programberedningen fick träffa representanter från regionernas samverkansinitiativ Nationell samband planering ledning (NSPL), Socialstyrelsen och Region Stockholm, men fick även lyssna till experter vid kansliet som gav en introduktion till området samt föredrog lärdomar från pandemin.

April 2024

Vid mötet gjordes en internationell utblick med besök från SALAR International som berättade om samarbetet med och erfarenheter från Ukraina. Från kansliet deltog även expert inom cybersäkerhet som föredrog en introduktion, lägesbild och vad som är aktuellt just nu.

Maj 2024

Vid mötet deltog Region Gotland för en presentation och diskussion kring dess särskilda förutsättningar. Till mötet var även samtliga experter från SKR:

samordning för civil försvar för presentation av aktuella frågor.
Programberedningen påbörjade även diskussioner kring slutrapportens struktur.

Juni 2024

Vid mötet deltog Adda för en presentation av arbetet med beredskap inom inköp och upphandling. Programberedningen fortsatte även diskussioner om slutrapport och leverans.

September 2024

Vid mötet deltog Samverkan Stockholms Regionen (SSR) för att beskriva sitt arbete. Programberedningen fortsatte även diskussioner om slutrapport och leverans.

Oktober 2024

Agendan för programberedningens sista planerade möte innehåller en presentation av slutsatser för Samhällsbyggnadsberedningen och Programberedningen för Trygghet, samt en gemensam reflektion och summering.

Bakgrund

Beredskapsstrukturen

Civilt beredskap – krisberedskap och civilt försvar

10 BEREDSKAPSSEKTORER

Sektorsansvarig myndighet har i uppgift att leda arbetet med att samordna åtgärder, driva på och stödja arbetet inom sektorn, verka för samverkan och samordning med andra aktörer.

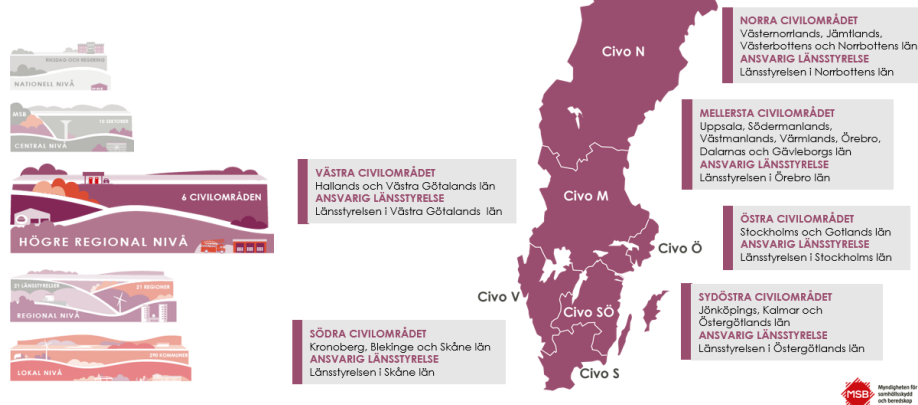
* Riksbanken ingår inte formellt i sektorn men deltar i arbetet då de är en myndighet under Riksdagen.

Bildkälla [Strukturreform av krisberedskap och civilt försvar \(msb.se\)](https://www.msb.se/strukturreform-av-krisberedskap-och-civilt-forsvar)

Den 1 oktober 2022 inrättades vår nuvarande beredskapsstruktur som i statligt perspektiv består av (idag) tio sektorsansvariga myndigheter, 61 beredskapsmyndigheter (där även länsstyrelserna ingår) och sex civilområdesansvariga länsstyrelser.

INDELNING I CIVILOMRÅDEN

Bildkälla [Strukturreform av krisberedskap och civilt försvar \(msb.se\)](https://www.msb.se/strukturreform-av-krisberedskap-och-civilt-forsvar)

På lokal nivå är det kommunerna som har det geografiska områdesansvaret. På regional nivå har länsstyrelserna det geografiska områdesansvaret medan regionerna har sitt verksamhetsansvar.

GEOGRAFISKT OMRÅDESANSVAR

Några myndigheter har ett särskilt lagstadgat ansvar för samordning uppdelat geografiskt på lokal, regional och nationell nivå.

Bildkälla [Strukturreform av krisberedskap och civilt försvar \(msb.se\)](https://www.msb.se/strukturreform-av-krisberedskap-och-civilt-forsvar)

Regelverk och författningar

Det finns ett stort antal lagar som berör krisberedskap och civilt försvar. Det finns utöver dessa ett antal speciallagstiftningar som också innehåller specifika krav på kommuner och regioner vid höjd beredskap. Till exempel hälso- och sjukvårdslagen och lagen om skydd mot olyckor. Programberedningen har valt att inte göra en fullständig presentation av regelverk och författningar då det inte ingått i uppdraget, men kan se nytta i en sådan sammanställning med beskrivning av hur dessa påverkar kommuner och regioner.

Lag (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH)

Lagen syftar till att kommuner och regioner ska minska sårbarheten i sin verksamhet och ha en god förmåga att hantera krissituationer i fred samt en grundläggande förmåga till civilt försvar

Lagen uppger att kommunerna och regionerna ska få ersättning av staten för kostnader för förberedande uppgifter som de utför enligt 2 och 3 kap. vilket hanteras i överenskommelser med MSB, se nedan under Finansiering.

Ny lag om kommuners och regioners grundläggande ansvar inför och under fredstida kriser och höjd beredskap

Den 11 april 2023 tillsatte regeringen en särskild utredare för att senast den 30 september 2024 lämna slutbetänkande om kommuners och regioners grundläggande ansvar inför och under fredstida kriser och höjd beredskap, som på sikt kommer att ersätta LEH. Programberedningen har under arbetets gång haft löpande dialog med SKR:s expert i utredningen. Med anledning av att programberedningens uppdrag upphör i samband med att slutbetänkandet lämnas till regeringen, har dock de slutgiltiga förslagen om ny lagstiftning inte kunnat granskas och analyseras inom programberedningens uppdrag. Programberedningen anser att det är bra att den särskilda utredaren i slutbetänkandet föreslagit en tidsram om två veckor för kommuners och regioners förmåga att upprätthålla sina samhällsviktiga verksamheter. Det är även positivt att få en tidsangivelse, år 2027, för när den nya lagen föreslås att träda i kraft samt att det finns en förståelse från statens sida för att förmågan lokalt och regionalt måste byggas upp på sikt. Det är omfattningen på den statliga finansieringen som avgör i vilket tempo förmågan kan uppnås. Den

finansiering som föreslås idag är inte tillräcklig i relation till de kostnader som förslagen innebär för kommuner och regioner.

Finansiering

De statliga medel som avser kommuners och regioners uppdrag inom civilt försvar och krisberedskap är i regeringens budgetproposition uppdelat på flera anslagsområden vilka utgår från Försvarsdepartementet respektive Socialdepartementet.

För år 2024 erhåller kommuner och regioner sammantaget ca 1,77 miljarder i statliga medel för arbete med civilt försvar och krisberedskap.

Dessa medel fördelar sig enligt följande:

Överenskommelser med staten:

649 miljoner kronor årligen till kommunernas arbete med krisberedskap och civilt försvar, överenskommelse mellan SKR och MSB för perioden 2024–2026.

105 miljoner kronor årligen till regionernas arbete med krisberedskap och civilt försvar, överenskommelse mellan SKR och MSB för perioden 2024–2026.

100 miljoner kronor år 2024 (får även användas 2025) till regionernas arbete med försörjningsberedskap för läkemedel och de medicintekniska produkter som är nödvändiga för att administrera läkemedlen, överenskommelse mellan SKR och staten.

Statsbidrag (förordningsstyrd ansökan via Socialstyrelsen):

448 miljoner kronor år 2024 till regioner i enlighet med regelverket i *förordning (2023:489) om statsbidrag till regioner för hälso- och sjukvårdens beredskap*. (anslag 1:14)

292,5 miljoner kronor år 2024 till kommuner enligt *förordning (2023:490) om statsbidrag till kommuner för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens beredskap*. (anslag 4:7)

102 miljoner kronor till Socialstyrelsen för fördelning enligt bestämmelserna i *förordningen (2023:30) om statsbidrag till regioner för åtgärder för att höja driftsäkerheten på hälso- och sjukvårdens fastigheter**

50 miljoner kronor till Socialstyrelsen i enlighet med regeringsbeslut II:4 från den 22 februari 2024 för uppdrag att fördela, betala ut och följa upp medel till regionerna för arbete med skyddade utrymmen avsedda för hälso- och sjukvård (S2024/00390).

26 miljoner kronor till Socialstyrelsen i enlighet med regeringsbeslut II:5 från den 27 juni 2024 för uppdrag att betala ut medel för arbete med säkra screening av blodgivare genom att påbörja förberedelser för ett stegvist införande av NAT-tester i Sverige. Beslutet innebär att Socialstyrelsen ska betala ut 6 miljoner till SKR samt 20 miljoner till Region Skåne. *

*exklusive administrativa medel till Socialstyrelsen

Framtida finansiering

MSB slutredovisade 2023 ett regeringsuppdrag där de lämnade tre förslag på ambitionsnivå för det civila försvaret med tillhörande finansieringsbehov; 10, 15 och 20 miljarder kronor, där det senare är det förslag som myndigheten rekommenderar.

För det civila försvaret föreslår Förvarsberedningen i sin slutrapport 2024 att den sammantagna civila ramen ska uppgå till minst 15 miljarder kronor per år från 2028.

I regeringens budgetproposition för 2025 som presenterades den 19 september 2024 angavs en större satsning på det civila försvaret, med en uppräknings till 15 miljarder kronor per år från och med 2028, i enlighet med Förvarsberedningens slutrapport. För 2025 presenterades en ökning om 2 miljarder kronor till det civila försvaret, dock främst genom myndigheter och inte direkt till kommuner och regioner.

Lägesbild

Europa och Sverige befinner sig i det allvarligaste säkerhetspolitiska läget sedan andra världskrigets slut. Rysslands agerande innebär ett strukturellt och långsiktigt kraftigt försämrat säkerhetspolitiskt läge i Sveriges närområde. Det får omfattande och långtgående konsekvenser för Sveriges säkerhet.

NATO

Den 7 mars 2024 blev Sverige medlem i Nato. Med medlemskapet i Nato kommer frågor om kommuners och regioners ansvar, roller och finansiering, vilka behövs analyseras och tydliggöras ytterligare.

Regeringen och dess myndigheter

MSB har ett uppdrag att på övergripande nivå utveckla och stödja arbetet med civil beredskap och se till så att planeringen samordnas mellan olika aktörer och med det militära försvaret. Myndigheten har ett flertal uppdrag och projekt där även SKR, kommuner och regioner är välkomna att delta. De främsta utmaningarna just nu är myndighetens breda portfölj, ett flertal förslag om omstrukturering av myndigheten, samt att en ny ledning ska tillsättas. De främsta framgångarna är att MSB har en hög tilltro till och gärna lyssnar när SKR tillsammans med kommuner och regioner lyfter inspel i planerade aktiviteter. Vad gäller Försvarsmakten har SKR en god dialog på nationell nivå, men i kommuner och regioner varierar tillgängligheten.

De tio beredskapssektorerna har kommit olika långt i sin utveckling av ansvarsområdet, men har även involverat kommuner och regioner i olika stor utsträckning. Detsamma gäller de sex civilområdesansvariga länsstyrelserna och de sakområden som inte finns representerade i sektorsindelningen.

Programberedningen noterar att kommuners och regioners perspektiv inte alltid finns representerade i den övergripande nationella planeringen. Återkommande exempel kan även ges inom sektorsansvariga och andra myndigheters och

länsstyrelsernas informationsinsamling, som skapar en stor belastning på kommuner och regioner.

Kommuner och regioner

Det finns ett flertal kommuner och regioner som inte bara kommit igång utan även kommit långt i sitt arbete med civilt försvar.

I Jönköpings kommun har beslut fattats 2022 om att klara sju dygn under mycket störda förhållanden och 2024 fattades beslut om utökad omfattning till två veckor.

I Västerås stad har ett flertal åtgärder genomförts och staden är även mycket givmild och bistår andra kommuner som behöver hjälp. Underlag såsom övningar tas fram i generisk form för att kunna användas även av andra kommuner.

Region Stockholm stärker och omstrukturerar sin säkerhetsorganisation för att bli mer självförsörjande och minska konsultberoendet. Detta inkluderar att samla katastrofmedicinsk beredskap under en ny avdelning för säkerhet och beredskap, samt att rekrytera fler experter inom säkerhetsskydd och civilt försvar. Organisationen ska kunna utbilda och stödja både inom regionen och andra regioner vid behov. Fokus ligger också på att förbättra krisberedskap genom övningar och utbildning för politiker och ledning, samt att stärka IT-säkerheten för att motstå cyberattacker.

Kommuners och regioners förutsättningar

Att Sveriges kommuner och regioner ser olika ut och har olika förutsättningar är ingen nyhet. Vi har många och stora skillnader i exempelvis befolkningsantal och yta. I dialog med kommuner och regioner har programberedningen noterat ett antal förutsättningar som har särskild betydelse både för utgångsläge och progress inom civilt försvar och krisberedskap.

- Ekonomi
- Geografi

- Demografi
- Engagemang, förkunskaper och förutsättningar för tjänstepersoner och förtroendevalda, men även hos invånare och civilsamhällesorganisationer
- Samarbete inom och mellan kommuner och regioner, med länsstyrelser och andra myndigheter
- Energiförsörjning
- Vattenförsörjning
- Kommunikation (t.ex. fiberutbyggnad och mobiltäckning), där frågan om robusthetshöjande åtgärder är central. Dels genom åtgärder för robustare nätinfrastuktur, dels genom åtgärder för reservkraft för att kunna upprätthålla mobilnäten vid strömbortfall. Om kommunala stadsnät finns att tillgå är de en robust resurs som ökar den kommunala rådigheten.

I samband med externa besök i programberedningen har det vid upprepade tillfällen varit märkbart att även om kännedomen om att kommuner och regioner har olika förutsättningar, så kan en insikt om vad dessa skillnader faktiskt innebär ändå saknas.

Nationell samband, planering, ledning (NSPL)

Sverige bygger upp totalförsvaret för att uppnå en samordnad nationell förmåga och en förmåga att verka tillsammans med allierade nationer inom NATO. Sveriges 21 regioner ansvarar för flera samhällsviktiga funktioner såväl i fredstid som vid höjd beredskap och krig.

Regionernas ansvar inom totalförsvaret kräver samverkan med andra regioner, kommuner, privata aktörer samt med statliga myndigheter. Idag saknas gemensamma strukturer för totalförvarsplaneringen mellan regionerna, vilket resulterar i en fragmenterad planering som är svår att överblicka. Gemensamma strukturer, gemensam planering och gemensamt ansvarstagande är avgörande för att på ett effektivt och ändamålsenligt sätt kunna bygga nationell förmåga inför svåra påfrestningar. Samverkan och samarbete mellan regionerna behöver därför utvecklas så att regionernas del i totalförsvaret säkerställs. En ökad samverkan mellan regionerna underlättar också den statliga planeringen och förmågan att möta NATO:s krav inom ramen för Sveriges medlemskap.

Mot denna bakgrund inrättas en gemensam kanslifunktion för samordning och planering av regionernas verksamhet vid höjd beredskap och krig. Funktionen benämns Nationell samordning planering och ledning (NSPL). Kansliet behöver vara en del av en myndighet då det finns särskilda formella krav för dess arbetsuppgifter. Kansliet kommer att tillhöra Region Uppsala som har erbjudit sig att vara värd för verksamheten.

Regionernas deltagande i NSPL baseras på respektive regionstyrelses ansvar och beslutsmandat. För det fortsatta arbetet behöver därför samtliga regioner ta ställning till deltagande i det regiongemensamma arbetet NSPL, för samordning och planering under höjd beredskap och krig. Ledningen ligger fortsatt kvar i respektive regionstyrelse, men regionen deltar i gemensam nationell samordning och planering. Kansliets roll är att stödja regionernas ledning för att stärka den samlade ledningsförmågan.

SKR

SKRs kansli har infört en tvärssektoriell organisation för civilt försvar och krisberedskap. Organisationen leds av direktören för avdelningen för Tillväxt och Samhällsbyggnad, som även sammankallar Styrforum, som hanterar övergripande vägval. Strategiska resursfrågor hanteras i sektionschefsforum och själva sakfrågorna hanteras i en samordningsgrupp med expertis från samtliga sakområden inom kansliet, samt från Adda.

Samordningsgruppen består idag av 20 personer, varav en handfull arbetar heltid med frågorna. Övriga experter bevakar krisberedskap och civilt försvar som en del av befintlig tjänst. Kansliet har gjort bedömningen att förankringen i sakavdelningarna är av stor vikt.

SKR samlar idag kommuner och regioner i medlemsnätverk inom respektive sakområde, där även frågor kring krisberedskap och civilt försvar tas upp i efterfrågad och relevant omfattning. För beredskaps- och säkerhetschefer finns nätverk för kommuner (länsvis representation) och regioner, samt arbetsgrupper (representation per civilområde) med kommun- och regiondirektörer.

Programberedningen har löpande träffat kansliets experter i samband med remissinformation, men även för en övergripande presentation. Det samlade

intrycket är att det inom kansliet finns en mycket omfattande kompetens och kännedom om pågående aktiviteter.

Adda

Adda har sedan coronapandemin accelererat sitt arbete med robusta försörjningskedjor, och inrättade årsskiftet 2023/24 en ny avdelning för försörjningsberedskap och riskanalys. Avdelningen ska stödja Addas organisation att utveckla och stärka kunderbjudandena utifrån ett beredskapsperspektiv. Ett beredskapsanpassat erbjudande kan omfatta såväl avtal för varor och tjänster som stärker kundernas beredskap, men också ett avtal oavsett specifikt avtalsföremål där åtgärder vidtagits för ökad robusthet. Arbetet centrerar kring att kartlägga och analysera risker, inledningsvis i de mest kritiska avtalen, och att nära samverka med både leverantörer och successivt kunder kring såväl risker som möjliga beredskapsförberedelser i övrigt. Avdelningen stöttar också organisationen med kontinuitetsarbete och relaterade frågor för utveckling av Addas förmåga att ställa om och fortsätta stödja kunder även i störda lägen.

Adda ser som en mycket viktig del av utvecklingen av försörjningsberedskapen att upphandlings- och inköpsfunktioner och -förmågor i allmänhet särskilt beaktas, och i synnerhet inköpscentralers unika position. Detta gäller för såväl förberedelseskede och krishanteringsskede, där inköpscentraler kan spela en viktig roll. I tillägg krävs därför utvecklade samarbetsförutsättningar mellan Adda och staten, såsom överenskommelser och lösningar för informationsdelning (om t.ex. behovsbilder). Adda har möjlighet att som nationell inköpscentral utgöra en motor för utvecklad kommunal och regional försörjningsberedskap, om rätt förutsättningar för samarbete med staten finns på plats.

Press och opinion

Civilt försvar och beredskapsfrågor har rönt ökande uppmärksamhet i medierna under det senaste året, såväl nationellt som lokalt. Teman för inslagen är av stor

bredd vilket speglar frågans komplexa karaktär. Några händelser och områden sticker ut:

Regeringens satsningar på det civila försvaret, senast i september 2024 med en successiv ökning till 15 miljarder kronor från år 2028. Stor spridning i landet och många kommentarer på ledarsidor.

Lär av Ukraina. En stor mängd inslag i skilda medier belyser vikten av att lära från Ukrainas beredskapsarbete.

Stärk cyberförsvaret. Såväl myndigheter som privata aktörer lyfter i många inslag vikten av att Sverige vässar cyberförsvaret, både nationellt och lokalt. Risken för desinformation är en viktig aspekt.

En stor mängd lokala inslag om kommuners och regioners beredskap, såväl vad gäller helheten som inom enskilda områden som vatten, energi, livsmedel, skyddsrum, sjukvård med mera.

SKR har vid flera tillfällen dels kommenterat regeringens förslag, dels proaktivt gått ut i medier, till nyhetsredaktioner och i debattsidor. I korthet har SKR:s budskap varit att de nya satsningarna är välkomna, men att mycket mer behövs för att täcka de stora kostnader i investeringar som krävs för att bygga upp ett robust civilt försvar. En viktig aspekt är att medlen inte fastnar hos sektorsmyndigheterna utan skyndsamt kommer kommuner och regioner till del, eftersom det är där det praktiska arbetet sker.

Programberedningen har löpande erhållit press- och opinionsstatus under det gångna året, vilket har varit mycket uppskattat. Det samlade intrycket är att det inom kansliet finns en mycket omfattande kompetens och kännedom om pågående aktiviteter.

Relaterade perspektiv

Jämställdhet och jämlikhet

Kvinnor, män, flickor och pojkar drabbas på gruppnivå olika av kriser, katastrofer och krig men har olika makt och förutsättningar att bidra till hur en

kris hanteras. Jämställdhet riskerar att glömmas bort, vilket kan få förödande konsekvenser som behöver tas omhand efteråt.

Både kvinnor och män behöver vara med i diskussioner och beslut om civilt försvar och krisberedskap. Jämställdhet och jämlikhet behöver bli en naturlig del av beredskapen där olika gruppers kunskap och erfarenheter tas tillvara. Kvinnors och flickors skydd behöver stärkas extra mycket i kristider. När det gäller samhällsviktiga verksamheter måste förlossningar och möjligheter till abort säkras. Framför allt kvinnor och flickor riskerar att utsättas för sexuellt våld, vilket även är ett hot mot frihet och demokrati. Jämställdhetsanalyser med tillhörande åtgärder är nödvändiga för att stärka samhällets förmåga att skydda människors liv och hälsa samt upprätthålla samhällets funktionalitet vid kris.

Personer med behov av extra stöd

En viktig utgångspunkt för kris och civilt försvar inom Socialtjänsten och den kommunala hälso- och sjukvården är att säkerställa att särskilt sårbara grupper får stöd och blir omhändertagna vid en kris eller vid höjd beredskap. Det handlar bland annat om äldre personer som bor i särskilda boende eller som får hemtjänst och hemsjukvård, barn och unga som är placerade på HVB hem, personer som finns inom socialpsykiatri och LSS för att nämna några.

Övergripande målkonflikter

Programberedningen konstaterade tidigt att civilt försvar och krisberedskap kantas av en rad mål- och intressekonflikter. Programberedningen är ense om att dessa inte alltid går att lösa ut, men önskar synliggöra de huvudsakliga målkonflikter som återkommit under arbetets gång.

Ekonomi och Beredskap

Beredskap kommer med en extra kostnad kopplat till utbildning och övning, rekryteringar och investeringar. Beroende på om kommunen eller regionen har

fastigheter och verksamheter i egen regi eller inte så påverkas även hur dessa kostnader fördelas och avskrivningsperioder över tid.

I Jönköpings kommun beräknas kostnaden för de beredskapshöjande åtgärderna att klara av två veckor under mycket störda förhållanden att uppgå till nästan 300 miljoner kronor. Kommuner och regioner befinner sig i en tid av stora ekonomiska påfrestningar. Utan tillräcklig statlig finansiering kommer förmågan att variera och varken kommuner eller regioner kan motivera att det civila försvaret finansieras enkom på bekostnad av välfärden för invånarna.

Hållbarhet och Beredskap

Hållbarhet handlar om att minimera påverkan på miljön och beredskap om att maximera uthållighet vilket kan leda till ett flertal inneboende målkonflikter.

För hållbarhet och säkerhet kan målkonflikterna exempelvis handla om val av material; trä för minimal påverkan, medan exempelvis betong har utökad tålighet men även kommer med en stor klimatpåverkan under såväl tillverkning som transport. En annan målkonflikt mellan hållbarhet och säkerhet rör ianspråktagande/nyexploatering av markområden med höga naturvärden som samtidigt är betydelsefulla utifrån ett säkerhetsperspektiv.

Vad gäller hållbarhet och redundans finns den inneboende konflikten i resurseffektivitet kontra parallella lösningar för redundans eller överkapacitet.

Vad gäller drivmedel kan en målkonflikt finnas i den miljöpåverkan som en förändring medför, men även kopplat till redundans eftersom en homogen lösning kan medföra utmaningar vad gäller redundansen.

Digitalisering och Beredskap

Att digitalisera och samtidigt planera för en verksamhet som ska fungera när varken elförsörjning eller kommunikation fungerar kan ses som en stor målkonflikt i sig. Det är av stor vikt att både vid införande och löpande arbete med kontinuitetshandling, det vill säga en plan för att kunna upprätthålla verksamheten på en tolerabel nivå oavsett vilken störning den utsätts för.

Lagstiftning och Beredskap

Områden som är av intresse för Sveriges totalförsvär möts och kommer fortsatta att mötas av lagstiftning som inte tar höjd för totalförsvaret eller dagens säkerhetspolitiska läge. Totalförsvärlagstiftningen i sin helhet har förbättringspotential och det pågår en rad utredningar på området, vilket förhoppningsvis gör oss bättre rustade.

Ett annat exempel är riksintressesystemet. Riksintressesystemet är ett av statens viktigaste instrument för att påverka och bevaka intressen av särskild nationell betydelse inom den fysiska planeringen. Riksintresseanspråken ska utgöra ett underlag för avvägningen mellan olika intressen i markpolitiska ställningstaganden, däribland beredskapsrelaterade. Programberedningen har fått indikationer på att totalförsvärintressen inte beaktas i tillräcklig grad i de avvägningar som görs. Detta trots att det finns propositionsuttalanden av innebörd att vid konflikter som inte kan lösas på annat sätt, ska totalförsvärintresset ges företräde. Det har funnits anspråk på att även andra områden ska få status som riksintresse, exempelvis transmissionsnätet, vilket inte bör göras schablonmässigt.

Behov av åtgärder

Staten och myndigheterna

Regelverk och författningar

Förfogandelagen och tillhörande förordning innebär att kommuner och regioner idag inte är behovsmyndigheter och därmed inte har möjlighet att säkra tillgången till samhällsviktiga fastigheter och fordon. Kommuner och regioner måste ges förutsättningar att säkra tillgången till samhällsviktiga fastigheter och fordon.

Inom de kommunala verksamheterna hanteras läkemedel framförallt som receptförskrivna läkemedel till individen. En vanlig form är dosdispenserade läkemedel som levereras för maximalt 14 dagar. Idag saknas trygga lösningar för att säkerställa en tillräcklig kontinuitet för leverans av dosförpackade läkemedel. Läkemedelsverket har presenterat ett regeringsuppdrag som pekar på behovet av detta. Det behövs således ytterligare insatser för att säkerställa försörjningsberedskapen för dospatienter. SKR föreslår nedan områden som behöver belysas ytterligare för att komma vidare:

- Titta på hur egenberedskap för dospatienter skulle kunna se ut. Idag undantas dospatienter från Socialstyrelsens rekommendation om att ha en månads buffert av de läkemedel dospatienten behöver. Det behöver säkerställas att även dospatienter har viss beredskap för avbrott i leverans av dospackade läkemedel.
- Det behöver också säkerställas att dospatienter får tillgång till sina läkemedel vid eventuellt avbrott i dostjänsten. Det behövs till exempel lösningar för att omvandla dosrecept till vanliga recept så att det går att ställa om snabbt vid avbrott av olika skäl.

Representation

Programberedningen noterar att kommuners och regioners perspektiv inte alltid finns representerade i den nationella planeringen, vilket ofta leder till

ineffektiva processer som måste arbetas om. Återkommande exempel kan även ges inom sektorsansvariga och andra myndigheters och länsstyrelser informationsinsamling, som skapar en stor belastning på kommuner och regioner. Det kommunala och regionala perspektivet måste tas med redan i planeringen och så även under implementering och utförande, för att på bästa sätt nyttja resurser och maximera effekt. SKR måste tillsammans med, eller som representant för, kommuner och regioner bjudas in till civilområdesansvariga länsstyrelser och sektorsansvariga myndigheters planering och löpande arbete för att säkerställa att det kommunala och regionala perspektivet tas med.

Samtliga länsstyrelser bör följa de goda exempel som finns redan idag och bjuda in till länsvisa beredskapsråd. Beredskapsråden bör vara reglerade för att säkerställa att de både etableras och kvarstår över tid. I beredskapsråden bör Försvarsmakten, regionen och kommunerna ingå och vid behov ska även sektorsansvariga- och andra myndigheter delta i rådet. Programberedningen har bland annat träffat Samverkan stockholmregionen (SSR) som är en etablerad samverkan mellan ett fyrtiotal samhällsaktörer i Stockholmsregionen som tillsammans har ansvar för att hantera störningar och krissituationer i Stockholms län.

Länsstyrelserna måste tillsammans med sektorsansvariga myndigheter få ett förtydligt uppdrag att stödja kommuner och regioner under uppbyggnaden av det civila försvaret, snarare än ett administrativt tungt tillsynande uppdrag.

Tillsyn eller uppföljning av det civila försvaret görs bäst genom övning, där erfarenheterna från den genomförda övningen tas omhand för vidare utveckling.

Finansiering

Finansieringsprincipen innebär att inga nya obligatoriska uppgifter från staten får införas utan medföljande finansiering till kommuner och regioner.

I det fall att kommuner och regioner agerat innan ny lagstiftning och redan etablerat den reglerade förmågan inom civilt försvar och krisberedskap, måste finansiering följa retroaktivt.

Finansiering av kommuners och regioners arbete med civilt försvar och krisberedskap måste distribueras genom generella statsbidrag för att inte ta värdefull tid i anspråk för administration kring ansökningsförfaranden.

Stöd och finansiering till kommuner och regioner måste säkerställa att samtliga når en gemensam grund inom civilt försvar och krisberedskap oavsett geografiskt läge andra särskilda förutsättningar.

Omfattning

Det är tydligt att samtliga sakområden idag inte ryms inom de tio beredskapssektorer som etablerats och en elfte sektor är redan föreslagen av en av regeringens särskilda utredare. Oavsett om sakområden är representerade i beredskapssektorer eller ej är det av största vikt att staten ser till samtliga sakområden och ger i uppdrag till dess myndigheter att arbeta med civilt försvar och krisberedskap. Ett konkret exempel är kultur, där även kommunerna och regionerna har en viktig roll i arbetet med att skapa goda förutsättningar för ett rikt kulturliv.

Kommuner och regioner

Programberedningen har återkommande resonerat kring vikten av samarbete på flera nivåer, men även mellan kommuner och regioner, för att klara ut ansvar och uppdrag. Ett kluster av kommuner och/eller regioner kan komma längre i kompetens och utveckling genom att samarbeta.

Det är tydligt att kommuner och regioner har kommit olika långt i arbetet med civilt försvar. I lagen om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (2006:544) finns en redan förväntad förmåga som ska vara uppfylld.

SKR

Programberedningen har under det gångna året återkommande konstaterat att många av lösningarna eller framgångarna finns inom samverkan. Det är den lokala och regionala samverkan i kommunen och regionen – med varandra, med lokala myndigheter såsom länsstyrelse och Försvarsmakten, men även med civilsamhället och näringslivet. Men det är även den nationella samverkan och det viktiga påverkansarbete som SKR gör för att skapa de bästa förutsättningarna för kommuner och regioner att bidra till Sveriges totalförsvaret.

Tydlighet

Det är ett omfattande antal lagar, förordningar och överenskommelser som sätter den förväntade förmågan för kommuner och regioner. SKR arbetar redan idag, men måste fortsätta och än mer konkret arbeta med att förtydliga dessa förväntningar och göra det lätt för kommuner och regioner att göra rätt.

Programberedningen är mycket nöjda med det konkreta exempelverktyget Trappan och ser att detta även kan utvecklas för regioner samt inom respektive sakområde (inkl kommunikation). För att bredda kunskapsspridningen ytterligare anser Programberedningen att Trappan eller annat webbaserat verktyg bör användas för att löpande synliggöra initierade, pågående och avslutade utredningar, uppdrag och andra nationella projekt som är av intresse för kommuner och regioner. SKR bör även aktivt arbeta med att både uppmuntra till och dela exempel på innovativa lösningar mellan medlemmar.

Programberedningen har löpande träffat kansliets experter i samband med remissinformation, men även för en övergripande presentation. Det samlade intrycket är att det inom kansliet finns en mycket omfattande kompetens och kännedom om pågående aktiviteter. För att bredda kunskapsspridningen till kommuner och regioner anser Programberedningen att Trappan eller annat webbaserat verktyg bör användas för att löpande synliggöra initierade, pågående och avslutade utredningar, uppdrag och andra nationella projekt som är av intresse för kommuner och regioner.

Inom vissa områden har programberedningen noterat att kommuner och regioner behöver ökad tydlighet och stöd:

- Kommuner och regioner behöver särskilt stöd kring säkerhetsskydd och en särskild satsning inom SKR:s kansli bör hantera detta.
- Stöd till förtroendevalda. En utbildning genomförs som pilot i oktober 2024. Med de erfarenheter och utvecklingsförslag som framkommer bör SKR:s kansli bredda utbildningen till digitalt format och rikta sig till samtliga medlemmars styrelseordföranden.
- Stöd kring lagar och förordningar. SKR bör sammanställa och tillgängliggöra en förteckning av samtliga lagar och förordningar inom civilt försvar och krisberedskap men en beskrivning av vad dessa innebär för kommuner och regioner.
- Nyckeltal för ökad förståelse. Lättillgängliga nyckeltal och fakta som hjälper till att stärka förståelsen hos aktörer på statlig nivå vad gäller kommuners och regioners olika förutsättningar.
- Klimatberedskap. Analys och plan för hur klimatberedskap kan och bör involveras i kansliets arbete med civilt försvar och krisberedskap framgent.

Innovation

Programberedningen har träffat och samtalat om många exempel på tillvägagångssätt som varit kontextuellt anpassade och påkomna. Ett sådant exempel är hur Västerås Stad under den inbromsande byggnadstakten istället lät bygglovshandläggare inventera stadens skyddsrum. SKR bör aktivt arbeta med att både uppmuntra till och dela exempel på innovativa lösningar mellan medlemmar.

Innovation kan även handla om att inspireras av andra sakområden. Inom bredbandsutbyggnad har Bredbandslyftet under flera år varit ett uppskattat initiativ (Läs mer här: [Bredbandsforum](#)). Bredbandslyftet innebär att kommuner som behöver stöd i bredbandsutbyggnaden får ett uppstartsbesök av ett kansli som tillsammans med kommunledning och berörda tjänstepersoner gör en inventering och plan för det fortsatta arbetet – som sedan följs upp med hjälp av kansliet under ett års tid. I bredbandsfrågan huserar detta kansli hos Post- och Telestyrelsen och är en del av regeringens bredbandsstrategi.

Programberedningens bedömning är att SKR bör ta fram en modell för Beredskapslyftet – ett stöd till medlemmar som behöver hjälp inom civilt försvar och krisberedskap. Med ett kansli som kan göra platsbesök för att tillsammans med ledning och berörda tjänstepersoner inventera nuläge, ta fram en plan och sedan finnas med som stöd vid införandet. Programberedningens bedömning är att SKR:s kansli är bäst lämpade att bemanna kansliet, men att sakkompetens kan komma att hämtas från länsstyrelser och sakområdesmyndigheter vid behov.

Det styrande forumet som ansvarat för framtagandet av Bredbandslyftet är Bredbandsforum, en del av regeringens bredbandsstrategi. I forumet samlas samtliga aktörer, från regering, myndigheter, civilsamhälle (marknadsaktörer), kommun- och regionrepresentanter och SKR för att ta fram inriktning på arbetet och driva gemensamma projekt. Programberedningen noterar att sammankallade av samtliga berörda parter för dialog och planering kan vara en god inspiration för de civilområdesansvariga länsstyrelserna.

Påverkansarbete

SKR driver löpande påverkansarbete inom civilt försvar och krisberedskap baserat på styrelsebeslut som hanterats inom respektive sakberedning.

Programberedningen har i denna rapport sammanställt ett antal ståndpunkter och föreslår att styrelsen beslutar om dessa ståndpunkter.

- Det är bra med kommuner och regioner som går före i arbetet med civilt försvar och krisberedskap, men den förväntade förmågan sätts av lagstiftning och förordningar.
- Nya uppdrag i lagstiftning och förordningar inom civilt försvar och krisberedskap finansieras enligt finansieringsprincipen.
- I det fall att kommuner och regioner agerat innan ny lagstiftning och redan etablerat den reglerade förmågan inom civilt försvar och krisberedskap, måste finansiering följa retroaktivt.
- Finansiering av kommuners och regioners arbete med civilt försvar och krisberedskap måste distribueras genom generella statsbidrag för att inte ta värdefull tid i anspråk för administration kring ansökningsförfaranden.

- Stöd och finansiering till kommuner och regioner måste säkerställa att samtliga når en gemensam grund inom civilt försvar och krisberedskap oavsett geografiskt läge andra särskilda förutsättningar. En del kommuner och regioner har geografiska eller på annat sätt särskilt viktiga roller för totalförsvaret, vilket måste beaktas av regeringen vad gäller stöd till investeringar och andra insatser.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller beredskaps- och omsättningslager. Idag finns hinder inom vissa områden i lagstiftning.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller personella resurser, inklusive frivilliga. Idag finns otydligheter i lagstiftning, vilka delvis förväntas lösas ut i pågående utredning.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller förtroendevalda, för att kunna säkerställa uthållig beslutsförmåga. Idag finns otydligheter i lagstiftning, vilka delvis förväntas lösas ut i pågående utredning.
- Kommuner och regioner måste ha förutsättningar att planera sin verksamhet vad gäller tillgång till fastigheter och fordon. Idag finns hinder i författning.
- Utförare inom välfärden ska ha motsvarande ansvar som kommuner och regioner vid kris samt inför och vid höjd beredskap.
- SKR måste tillsammans med, eller som representant för, kommuner och regioner bjudas in till civilområdesansvariga länsstyrelser och sektorsansvariga myndigheters planering och löpande arbete för att säkerställa att det kommunala och regionala perspektivet tas med.
- Samtliga länsstyrelser bör följa de goda exempel som finns redan idag och bjuda in till länsvisa beredskapsråd. Beredskapsråden bör vara reglerade för att säkerställa att de både etableras och kvarstår över tid. I beredskapsråden bör nedan aktörer delta:
 - Försvarsmakten
 - Regionen
 - Kommunerna
 - Vid behov ska även sektorsansvariga- och andra myndigheter delta i rådet.
- Länsstyrelserna måste tillsammans med sektorsansvariga myndigheter få ett förtydligt uppdrag att stödja kommuner och regioner under uppbyggnaden av det civila försvaret, snarare än ett administrativt tungt tillsynande uppdrag.
- Tillsyn eller uppföljning av det civila försvaret görs bäst genom övning, där erfarenheterna från den genomförda övningen tas omhand för vidare utveckling.

Adda

Programberedningen har haft en god dialog med Adda och uppskattar Addas satsningar på civilt försvar. Det är viktigt att Adda precis som idag inte endast fokuserar på ramavtal utan även hjälper kommuner och regioner med säkrade leveranskedjor.

Programberedningen önskar att Adda tillsammans med SKR får ett antal uppdrag:

- Utredda möjlighet till gemensamma lager.
- Utifrån identifierade behov och dialog upprätthålla ramavtal för att kommuner och regioner ska kunna avropa beredskapsmaterial och korta ledtider.
- Analysera om och hur LOU kan utgöra risk för att försena beredskapsinsatser och förmågeförflyttningar.
- Analysera och ta fram konkreta verktyg för att belysa beredskapsdimensioner i upphandlingar.
- Ta fram stöd för att säkra försörjningskedjor för såväl varor som tjänster.

Kommuner och regioner ska ha de bästa förutsättningarna att bidra till Sveriges totalförsvär

Styrelsen för Sveriges Kommuner och Regioner tillsatte hösten 2023 en programberedning för civil beredskap. I denna rapport redovisar programberedningen sina förslag till ståndpunkter och behov av åtgärder, som presenteras inledningsvis och kan läsas fristående. Rapporten innehåller även en beskrivning av programberedningens arbete, bakgrund till sakområdet, en lägesbild och en något bredare kontext till behoven av åtgärder.

Programberedningen har bestått av Johan Persson (S), ordförande, Christian Orsing (M), vice ordförande, Gunilla Druve Jansson (C), Glenn Berggård (V), Ulrika Frick (MP), Sara Lidqvist (KD), Nicke Grahn (L) och Msciwoj Swigon (SD). Programberedningens sekretariat har utgjorts av beredningschef Michaela Stenman och beredningssekreterare Tiina Andersson. Flera experter från förbundets kansli har bidragit till arbetet.

Stockholm i oktober 2024

Upplysningar om innehållet

Michaela Stenman, michaela.stenman@skr.se

© Sveriges Kommuner och Regioner, 2024

ISBN: 978-91-8047-308-8

www.skr.se